

УДК 821. 161.2"18/19"-321.4 В. Винниченко
ББК 83.3 (4 Укр) 6

СОЦІАЛЬНА ЗААНГАЖОВАНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Н. В. Кобзей

*Івано-Франківський національний медичний університет;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 2*

У статті досліджується процес еволюції політичної свідомості В. Винниченка, який, зазнавши певного впливу соціологічної доктрини, все ж головно залишається адептом біофізіологічної мотивації поведінки індивіда, заснованої не на теорії класової боротьби, а на усвідомленні значущості перманентної дії споконвічних інстинктів у процесі формування окремої особистості.

Ключові слова: еволюція, соціальна заангажованість, класи, марксизм, інстинкти, неонатуралізм.

Зважаючи на те, що соціальна заангажованість вважалася однією із візитівок натуралізму, цілком природньо, що представники цього напрямку в останню третину XIX століття ставили перед собою завдання створити правдивий життєвідповідний соціологічно-фізіологічний літопис сучасності, в якому б до найменших дрібниць відтворювалося природне життя суспільства. Ця тенденція, пов'язана з класичним позитивістським (спенсерівським) поглядом на суспільство як на "живий організм", частково зберегла свій вплив і в часи творчої діяльності В. Винниченка. У цьому аспекті безсумнівно актуальним залишається дослідження проблеми співвідношення соціальної заангажованості творів письменника з виражальними можливостями поезики натуралізму.

Свого часу Д. Чижевський, досліджуючи особливості еволюції реалізму в українській літературі, звертав увагу на те, що розвиток вітчизняного красного письменства, особливо після 1917 року, "був зумовлений значною мірою позалітературними чинниками" [17, с.64]. Йдеться про те, що революційні настрої і рухи в суспільстві, спрямовані на повалення російського самодержавства та на звільнення із лещат несправедливого соціального устрою, а також процес утворення Центральної Ради та проголошення УНР не могли лишитися поза увагою прогресивно налаштованих письменників та культурних діячів того часу. "Загальновідомо, – вважає Р. Мовчан, – що і культура, і політика, незважаючи на свою видову несумісність, перебувають у полі однієї метафізичної сфери – суспільної свідомості, тому очевидно, що їхнє існування й лінії розвитку, оприявлення просто приречені перетинатися" [14, с.168].

І. Денисюк стверджував, що “українська нова література була соціально й політично заангажованою. Національно-визвольна місія мусила бути провідною у письменництві народу, котрий не мав власної самостійної держави” [10, с.375].

Той факт, що в доробку В. Винниченка є стаття з промовистою назвою “Спостереження непрофесіонала. Марксизм і мистецтво” дозволяє нам стверджувати, що на певному етапі світоглядної еволюції письменнику імпонувала модель “переоцінки” суспільства, запропонована класиками марксизму. На таку думку наштовхує аналіз соціальної заангажованості як характерної риси значної частини художньої спадщини письменника, у деяких творах якого більш або менш чітко окреслюються головні тези програмного документа комуністів – «Маніфесту комуністичної партії». Володимир Винниченко детально, сказати б, у дусі позитивістського історизму, відображає етапи “прозріння” пролетаріату, усвідомлення трудящими того, що вони більше не можуть нести на своїх плечах непосильний тягар найманої праці та пов’язані з нею нестерпні умови життя. Навіть більше, письменник переконаний, що народ вже повен сили для повалення існуючого суспільного ладу і чітко усвідомлює потребу докорінно змінити своє соціальне становище, знищити самі передумови виникнення класової нерівності. Устами Степана Петровича Іваненка, героя роману «Слово за тобою, Сталіне!», В. Винниченко проголошує основоположні тези марксизму: “Наймит зникне на землі так само, як зник раб. Наймана праця буде вважатися так само за злочинство, як вважається по культурних країнах праця дітей або рабів. І тоді, розуміється, зникне поділ людей на класи” [6, с.161].

Мала проза Винниченка ілюструє процес еволюції політичної свідомості автора опосередковано через еволюцію характерів його персонажів. Приховані в народних масах потенційні можливості до бунту і протесту посилюються й набирають нових форм. Це вже не філософські розмірковування діда Юхима («Голота») про поділ людського життя між двома світами – світлим і темним, коли “одні живуть ніби в темному канцурі весь вік і тільки на якусь там хвилину вискакують на світ, щоб не забувати, що вони в канцурі і що, крім підвалля, є ще світ: це наш брат... І є другі люди, що живуть весь вік у світі, в щастю і тільки на хвилину вскакують в канцур, щоб не звикнути дуже до світу, – це пани” [4, с.290]. Це відображення відвертого збурення селян проти експлуататорів в оповіданнях «Біля машини», «Малорос-європеєць», «Суд», «Салдатики!», спричиненого невідповідністю заробітної плати тим затратам людських сил та здоров’я, яких вимагає праця на визискувачів. Класики марксизму вважали, що в процесі становлення “пролетаріат проходить різні ступені розвитку. Його боротьба проти буржуазії починається разом з його існуванням. Спочатку борються окремі робітники, потім робітники однієї фабрики, потім робітники однієї галузі

праці в одній місцевості проти окремого буржуа, який їх безпосередньо експлуатує” [13, с.417].

В оповіданні «Біля машини» В. Винниченко докладно описує протистояння між економом Гудзінським і найманими робітниками, яким він відмовлявся вчасно виплатити заробітну плату. Втративши терпець, селяни, змовившись, припинили молотити пшеницю, а надокучливого панка ще й добряче побили: “Гудзик перелякано сіпнувся назад і, шарпнувши рукою, вперішив Карпа нагаєм. – А-а, так он як! – заревів несамовито Карпо і всім тілом кинувся на Гудзика. Той... почув, що його зім’яла якась сила, і не вспів оглянутись, як опинився на землі. Потім щось дужче гостро вдарило по зубах, по носі, в роті зробилось солоно-солоно, потім почувся якийсь крик, його чогось возили по землі й, нарешті, він опинився на ногах. По лиці й по грудях текла кров, і в ухах гупало так, ніби туди уставлено паровика” [4, с.85].

Згідно з марксизмом, головне “покликання” буржуазії – гонитва за максимальним примноженням капіталу. А це можливо лише за умови існування найманої праці робітників, які змушені інколи продавати себе “поштучно” чи “оптом”, як товар, та ще й брати участь у конкурентній боротьбі “на виживання” на ринку праці, як-от в оповіданні В. Винниченка «На пристані», коли заробітчани “то купками, то поодинці сходяться до пристані, складають свої клунки зо всіма своїми маєтками, якоюсь дір’явою одежиною, зітхають і починають ждати. Тут і полтавці, й польщаки, й київці, литвини, і діти, й старі. Там співають, там сміються, там сидять на якихось дошках і дивляться на воду, там балакають, ходять, танцюють, борються, бігають, лежать, сидять! А там, оддалік, понад берегом, робітники викочують з води тяжкі дуби, і чути звідти крики, гомін і ухкання. З міста долітають гудки заводів, свистки паровозів; підводи з дошками, дубами те й знають, що скриплять, гуркотять, – це йде віддавання проданої людської робочої сили” [4, с.396].

Тотальне безробіття, яке охопило країну на початку ХХ століття, було викликане передовсім стрімким процесом урбанізації суспільства, швидким розвитком промисловості та науково-технічного прогресу, що призвело до заміни ручної праці машинною. На думку К. Маркса та Ф. Енгельса, “внаслідок поширення машин і поділу праці, праця пролетарів втратила всякий самостійний характер, а тим самим і всяку приналежність для робітника. Він стає простим додатком для машини, від якого вимагають тільки найпростіших, найодноманітніших, найлегших до вивчення операцій. Тому витрати, які спричиняє робітник, обмежуються майже тільки засобами існування, яких він потребує для свого утримання і для продовження свого роду” [13, с.417]. Відповідно, у людей зникло бажання працювати в таких умовах, не лякала їх і постійна присутність наглядачів, економів або й власників-фабрикантів, які часто самотужки контролювали роботу своїх найманців. Саме такий приклад збайдужіння до якості праці наводить В. Винниченко в оповіданні «Біля

машини»: “Здавалось, робота повинна б іти жвавіше, а тим часом біля машини коїлось щось чудне. Починаючи з барабанщика Андрона і кінчаючи погоничем Михалком, всіма опанувала якась млявість і неохота. Біля ожередів стояли навезені й не викидані копиці; коло соломотрясів іноді набиралось стільки, що треба було спиняти ма-шину, щоб дати їй хід; полова підпирала машину і спиняла колеса, що черкались по ній; навіть жидки біля віялок чимсь були заклопотані й не звертали уваги на роботу. Гудзик не переставав лаятись... На барабані сміх, регіт, під барабанами палкі балачки, всіма опанував якийсь інте-рес. Машина все частіш і частіш голодно гуде й гуркає, возії все частіш чогось баряться, а всі навіть на се й не звертають уваги” [4, с.71].

За досить короткий відрізок часу новоявлена буржуазія зуміла настільки підняти рівень промисловості, що його можна було порівняти із надбаннями всіх попередніх епох. У заможного буржуа з оповідання «Малорос-європеєць» є автоматичні двері, машина, яка сама місить тісто і випікає хліб. Винниченко детально фіксує враження запрошеного до поміщика молодого вчителя, який «віч-на-віч» зіткнувся з усіма “новинками” технічного прогресу: “Я майже нічого не чув і дедалі то все більш і більш втрачав надію колись скінчити огляд цих сіялок, віялок, жаток, плугів, телефонів, електричних дзвінків, конюшень, амбарів, водопроводів, водокачок, молотилок, маслобоєнь, собачих будок. В очах мені стояли колеса, паси, проводи, в вухах тільки й чулось: “регулятор”, “сто кінських сил”, “500 кінських сил”; в голові стукало, в животі, здавалось, усе висохло, кишки позлипались, і в грудях було порожньо й важко” [4, с.450].

На тлі такого небувалого розквіту промисловості й зростання статків буржуазії мало би бути цілком логічним поступове збагачення і найнижчих верств населення. Однак суспільне “дно” й надалі залишалось за межею бідності, а так звані середні стани, дрібні промисловці, купці, ремісники, селяни поступово опускалися до рівня пролетаріату, оскільки їхні мізерні фінанси не витримували конкуренції з великим капіталом. Тому-то марксистки вважали, що єдиним дієвим способом виходу з соціальної безвиході для пролетаріату була революція.

В Україні поступово наростаючий бунт проти російського самодержавства одержав нарешті потрібні йому сили і, як повноводна ріка, впевнено вийшов із берегів, заповнюючи свідомість усіх прогресивно налаштованих громадян – робітників, інтелігентів, політиків.

У країні одне за одним вибухають стихійні бунти. Не в змозі терпіти своє підневільне становище, люди полишають сім’ї, домівки, робочі місця і, об’єднуючись у так звані робітничі гуртки, вирушають на різноманітні робітничі збори та демонстрації. В оповіданні «Роботи!» В. Винниченко змальовує один із таких процесів консолідації “робітничої сили”: “На Хрещатику, де призначена була демонстрація і біля якого чекав Максим, було шумно і людно. З обох боків по тротуарах сунули

довгі низки робітників, студентів, інтелігентів з празниковими обличчями і з якимсь чеканням в очах. Іноді стрійно й рівно проїжджали козаки з нахабними пиками, з нагаями в руках і з усмішками й реготом на устах. Тоді голови всіх повертались до них і з купи робітників іноді вилітала лайка й свист... А демонстранти все підходили та підходили то парами, то поодинці, а то й цілими валками. І Максим виразно бачив у кожного на лиці якусь блідість і нервовість, а у деяких своїх знайомих робітників навіть щось таке, чого він ніколи перше не бачив” [4, с.161].

Винниченко-літератор дотримувався фактографічного відтворення найдрібніших деталей суспільного життя сучасної йому епохи. Згідно з натуралістичним принципом авторського невтручання, письменник намагався не проявляти свого ставлення ні до героїв революції, ні до її ворогів. Часто його твори набирають ознак протоколів життя або нагадують прямі репортажі із місця подій. Не випадково “дослідники називають драматургічний доробок В. Винниченка першорядним документом доби, найціннішим матеріалом до пізнання тих ідей, що жили морально-етичні процеси суспільного буття доби першої революції” [1, с.46], – стверджує С. Барабаш.

Активна громадсько-політична діяльність Винниченка-суспільника розпочалася на посаді редактора «Робітничої газети», потім – праця у складі ЦК, далі – лідерство в Українській соціал-демократичній робітничій партії, посада заступника голови Української Центральної Ради. Важливо відмітити, що перші місяці революції 1917 року були для Володимира Винниченка його “зоряним часом”, піком найвищої слави не літературної, а політичної. Саме В. Винниченко був співавтором чотирьох Універсалів Центральної Ради, мав сміливість одним із перших відкрито заговорити про автономію України та про створення Української Народної Республіки, готувався стати її першим міністром.

Однак, не судилося. Історики вважають, що політика Центральної Ради була занадто поміркованою, позбавленою жорсткості, сміливості, а її нерішучість врешті-решт призвела до того, що владу в Україні захопили більшовики. В. Солдатенко зазначає, що Володимирові Винниченку довелося з важким серцем та відчуттям гіркоти поразки залишати високу урядову посаду. Ось як письменник описує свої переживання у тих часах: “Мій стан нагадує мені стан людини, якій одрізано руки або ноги. Рук уже немає, висять замість них порожні рукава, але почування ще залишилось: свербить долоня, поболує мізинець від давнього ревматизму; як сіла муха на ніс, хочеться зігнати її рукою і, здається, що навіть здіймається рука. Так само я з Центральною Радою, секре-таріатом. Одрізано, немає, порожні рукава, а почування таке, що я маю руки, махаю ними, стискую кулаки від гніву, хапаю когось і одпихаю вбік від того, що стільки тими самими руками складав” [3, т.1, с.276].

Розчарований письменник оселився за містом і після довгої перерви, пов’язаної з політичною боротьбою, знову взявся за перо, тим бі-

льше, що життєвого матеріалу і вражень у нього назбиралося більше ніж достатньо. Так побачила світ його драма «Між двох сил». Аналізуючи її ідейно-естетичну спрямованість, Ю. Бойко-Блохін відзначає, що написана драма й “надрукована в 1919 році та повністю присвячена подіям української національної революції, висвітленню її рушійних сил, збройному ударові України з московськими загарбниками, розкриттю душевного світу українських людей, які борються, страждають, гинуть і перемагають” [2, с.18].

В. Винниченко правдиво описав перші криваві дні перебування армії Муравйова в Києві. Тоді загинуло понад три тисячі переважно мирних мешканців. Причиною для розправи ставали іноді цілком невинні речі – українська мова, вишивана сорочка чи надто незалежна поведінка. Не в кращому становищі знаходилися й інші міста і села України, охоплені полум’ям війни та революції. За короткий час було знищено майже всю їхню інфраструктуру, зупинено виробництво, розбито аптеки, склади, крамниці.

На відміну від представників класичного натуралізму золівського штибу, В. Винниченко інколи відходить від принципів об’єктивізму та безпристрасності й дозволяє собі не приховувати власних оцінок щодо деяких так званих героїв революції. Скажімо, у названій вище повісті він створює іронічний образ революціонерів-переможців, часом навіть тенденційно демонструючи до них особисту відразу: “По бруку з гуркотом і залізним ляскотом розхрюпаних бричок кудись гнали червоноармійці. Вони не сиділи, а лежали на сидіннях, поставивши одну ногу на маленьку лавочку. Боже мій, вони хотіли їхати так, як їм було зручніше! Їздили ж отак офіцери колись, їздили ж так усі, хто мав право і владу їздити так? Усяка влада їздить, розлігшись і поставивши ногу на сидіння. А вони хіба не влада? В руках у них були рушниці, на поясах револьвери, бомби, гранати, а на колінах часом дівчата в рожевих, настобурчених, як із картону, сукнях, – одне слово, озброєні всім, що може дати життя переможцеві” [5, с.28-29].

Своєю поведінкою “визволителі” викликали ненависть корінних жителів, адже скрізь, де вони з’являлися, лилася кров невинних, ширилися розпуста, пияцтво, зневажливе ставлення до “переможених”. У драмі «Між двох сил» зустрічаємо шокуючий опис масових розстрілів мирного населення, інтелігенції та військових із числа “неблагонадійних”:

“1-й к р а с н о г в [а р д і є ц ь]. О! Офіцер уже “свободен”. Тільки одною ногою подригує, як жаба. Так його, за ноги, до купи. Прикладом би по голові, а то, сука, ще оживе.

2-й к р а с н о г в [а р д і є ц ь]. Пушай оживает, их в общую яму всех... Одну уже зарыли, душ сорок. Некоторые еще дышали.

В а р т о в и й. А один, сукин сын, хитрый, притворился мертвым. Его, значит, хотели оттянуть в сторонку. А он, это, как вскочит, весь в

крови. Да как кинется на наших, да зубами. Впился, как бешеная собака, оторвать нельзя. Его бьют винтовками, а он уже без памяти впился зубами и висит! Так, подлец, и помер. Кусок тела вырвал” [8, с.545].

Такі жорстокі наслідки революції могли означати лише одне – її цілковиту поразку. Адже більшість українців, та й сам Винниченко, дійшли висновку, що між її “високими” декларативними гаслами і життєвим їх утіленням – справжня нездоланна прірва. Як свідчення – промовистий діалог красногвардійців у драмі письменника «Між двох сил»:

“1-й к р а с н о г в [а р д і є ц ь]. Я з неделю вже не сплю. Та й ще не спав би з неделю, аби передушить усіх буржуїв. Вичистить до ноги, щоб і духу їхнього не пахло. Чисто всіх, з дітьми, з жінками...”

2-й к р а с н о г в [а р д і є ц ь]. Чтоб и на расплод не осталось?

1-й к р а с н о г в [а р д і є ц ь]. А тож! А тих українців дак не то що розстрілювать, а просто живими всіх у яму й засипать. От вам самостійна Україна, от тепер одділяйтесь од Росії. Верно? Другого способу на їх нема” [8, с.546].

У низці творів Володимир Винниченко, цілком у дусі натуралізму, зумів за допомогою фактографізму, дрібнопису, введення “естетики потворного”, описів дискомфортних, драстичних картин дійсності створити розгорнуту панораму революційного руху в Україні, об’єктивно-точно запрогололювавши усі відомі йому події того часу. Як слуха зазначає Ю. Бойко-Блохін, “у відображенні страхіть ворожого терору, в розкритті підступності гасла “самоопределение вплоть до отделения” Винниченко цілком прямолінійний, він тут знаходить такі ситуації й слова, які розкривають суть явищ. Російський імперіалізм у своїй брутално-звірячій істоті виступає зовсім оголено. Драматург розкрив природу речей до дна, і то в плані наскрізь мистецькому. Він змалював те, що бачив. Розстріл юнаків, властиво, дітей; божевілля матерів; важке, безнадійне ридання; портрет Шевченка, простроплений багнетом північного варвара; палення українських шкільних підручників” [2, с.21].

Про те, що Винниченкові твори стали дієвою зброєю проти загарбників, свідчать гнівні рядки із листа М. Горького до редактора збірника «Знання» В. Миролубова: ““Так ось за ким ми йшли?”, – скаже російська демократія про революціонерів на початку нової революції, в якій вони знову хочуть працювати. Гарна буде революція ця, якщо її очолять садисти і мазохісти Винниченка! “Так ось кого ми боялися, ось вони які, ці будівничі нового життя?”, – торжествуючи, скаже всеросійська сволоч, прочитавши Винниченків твір... Загальне враження від повісті таке: нема на світі людей збоченіших, розпусніших, безсовісних і дурніших, ніж російські революціонери” [9, с.177-178]. Подібної думки дотримувався також і “вождь” світового пролетаріату. Як стверджує М. Кудрявцев, “Леніна не могло не дратувати розвінчування революціонерів, зображення їх внутрішньої егоцентричної суті, хижацтва і користолюбства, морального збочення – власне багатьох дегенера-

тивних рис, які приховувались в апологетів свободи і справедливості за проголошуваними ідеалами” [11, с.9]. Ніби захищаючи, чи навіть відстоюючи погляди Володимира Винниченка на природу революційних “месників”, Станіслав Кульчицький зазначає: “Революціонер у житті та творчості, Володимир Кирилович розумів, що сама по собі участь у революції, тобто головним чином у насиллі, зовсім не облагороджує людину. У рисах багатьох своїх товаришів по революційній справі він бачив ту “бісовщину”, яку так добре показав незрівнянно талановитіший, ніж М. Горький, російський письменник Федір Достоєвський. В. Винниченко не мав ілюзій щодо можливості штучного вдосконалення людської природи” [12, с.61-62].

Відтак навіть такий ревний прихильник революції, а, головню, марксизму, як В. Винниченко, який полум’яно проголошував устами головної героїні драми «Між двох сил» Софії, що “соціальна революція – це така грандіозна, величезна річ, що бути байдужим або ворожим до неї може бути людина зовсім тупа або дуже заінтересована в своєму добробуті, або як кажуть тепер, в своїх класових інтересах” [8, с.426]; а в «Спостереженнях непрофесіонала» стверджував, що “марксизм – се не рука, не нога, не орган одного тіла, а нове тіло, дитина, яка росте в лоні матері – старого громадянства. Се нова соціальна істота з власними руками, ногами, серцем, розумом. І перш усього – марксизм є рух. Рух без перерви, без спочинку, творчий і руйнівний. Мало того: се вічна самоорганізація, самогармонізація” [7, с.427], – врешті-решт кардинально змінив своє ставлення до неї та до її носіїв. Беручи до уваги зауваження Р. Мовчан про те, що „у суспільній свідомості 1920-х років переважав матеріалістичний, а точніше марксистський погляд на мистецтво, відповідно до якого воно залежало від соціального та економічного життя, а тому обов’язково мало виконувати свої утилітарні функції – виховувати і вести маси до кращого майбутнього, до безкласового суспільства тощо. На цьому тлі митець неминуче усвідомлював себе як особливу людину, якій відводилася особлива роль, важлива партійна і державна місія” [14, с.193], парадоксальною виглядає “контрреволюційна” позиція Винниченка. Тим більше, що у зазначеній вище статті письменник визнавав за марксизмом право “мати і свою поезію, літературу, етику, політику, все своє, окреме, нове, увільнене від старих закам’янілих форм” [7, с.426]. Подібні міркування В. Винниченка дозволили В. Панченкові зробити висновок, що, як не парадоксально, “український письменник, несправедливо осуджений і заборонений в соціалістичній державі, заклав підвалини виникнення в українській літературі такого неоднозначного напрямку, як соцреалізм” [15, 62].

Видається, що сутність Винниченкового ставлення до революції та соціалізму слід шукати у міркуваннях самого автора. Так, у його статті «Морально-естетична позиція» читаємо: “Я приглядав ся до сього життя, вдумував ся в учення соціалізму, але чим більше я робив се, тим яск-

равіше ставала перед моїми очима ся дисгармонія. Передусім я помічав сю дисгармонію в самім собі. Я вважав себе за поступову людину, за члена соціалістичної організації, я щ и р о й гаряче протестував проти соціальної неправди, в імені сього протесту йшов до тюрми, готовий був іти на смерть за перемогу своїх політичних і соціальних переконань. В той час я написав вже кілька оповідань, в яких висловлював свій протест проти соціальних несправедливостей... Але се мене не заспокоювало” [7, с.420].

Було б неправильним звинувачувати письменника в нещирості його переконань і неправдивості створюваних ним образів. І справа тут навіть не у тяжінні письменника до поезики натуралізму, яка вимагала від митця правдивості, точності, безпристрасності. Сам письменник зізнається: “Я не брехав в сих оповіданнях, не проливав лицемірних і сентиментальних сліз, о коли б тільки се, тоді би все було осягнено! Але сам п е р е д с о б о ю я знав, що мої оповідання, моя участь в партії, мої тюрми, мої натхненні прокламації – все се щире, все се в мені, я не брешу в сьому ні собі, ні иньшим” [7, с.420]. Однак у свідомості письменника відбувся психологічний злам, який розділив життя до революції і після неї. Перший період пов’язаний із зануренням у вир боротьби, другий – із процесом прозріння письменника. Винниченко виразно побачив фальшивість гасел і дій речників грандіозних перемін. Виявилось, що всі соціалісти жили життям “на показ”: правильно мислили, правильно діяли, правильно любили. Насправді ж – обманювали себе та інших. Маленькі людські помилки робив і сам Володимир Винниченко. Щоправда у відповідності з принципом “чесності з собою” відверто зізнався перед собою та перед людьми у всіх своїх “тріхопадіннях”: “Я, наприклад, без огляду на свою віру в світле, чисте вчення соціалізму, почував себе моральним з л о ч и н ц е м, – я ходив до проституток, любив іноді випити, доводилось із-за конспірації брехати своїм же товаришам, бути нечесним з найближчими людьми, робити часто несправедливі й brutальні вчинки” [7, с.420].

Можливо, якраз щоби “приглушити” в собі почуття цієї дисгармонії, В. Винниченко вигадав для себе ідею рівноваги, яка, власне, в подальшому й переросла в моральний імператив “чесності з собою”. Ця концепція в цілому вписувалася в світоглядно-філософські положення неонатуралістичної доктрини. У проекції на художню творчість вона дозволила письменнику вберегтися від згубного впливу вульгарного соціологізму. На різних етапах еволюції естетичної свідомості В. Винниченка він залишається адептом біофізіологічної мотивації поведінки індивіда, і це призводить врешті-решт до появи його неперевершених модерністських творів, у яких пропагується переоцінка застарілих моральних і життєвих цінностей. Не випадково, характеризуючи жанровостильову парадигму української драматургії першої третини ХХ століття, автори монографії «Від модернізму до авангарду» роблять висновок,

що “у слов’янських країнах неонатуралізм виник внаслідок реакції на посилення соціального детермінізму у новітніх суспільно-економічних теоріях (марксизм) і, незважаючи на свій скандальний характер, був *естетичною протидією усуненню індивіда з історії сучасності*. На місці боротьби класів неонатуралізм поставив боротьбу споконвічних інстинктів з індивідуальною, персоніфікованою ідеєю окремої особистості. І коли перемагав споконвічний “закон життя” – закон вітальності – це теж була прихована перемога над абстрактно-хімерною “боротьбою класів” [16, с.76]. Як бачимо, міркування дослідниць можна екстраполювати на площину подальшої творчості В. Винниченка, який попри захоплення соціальною проблематикою, що не суперечить класичним зразкам золівського («Жерміналь») і франківського («Борислав сміється») натуралізму, ніколи не забував про неонатуралістичний стрижень – споконвічне вітаїстичне інстинктивне прагнення людини до самозбереження у її перманентній боротьбі за існування.

Література

1. Барабаш С. Україна в революції як об’єкт тривоги Володимира Винниченка / С. Барабаш // Вісник Київського національного університету. – Серія: Філософія. Політологія / [відп. ред. В.А.Бугров]. – К.: ВПЦ Київського університету, 2003. – №48. – С. 48-50.
2. Бойко-Блохін Ю. Драма “Між двох сил” В. Винниченка як відображення української національної революції / Ю.Бойко-Блохін // Слово і час. – 1992. – №7. – С. 17-24.
3. Винниченко В. Щоденник: у 3 т. – Т.1 (1911-1920) / [за ред. Г. Костюка] / В. Винниченко // Видання Канадського Інституту Українських Студій і Комісії УВАН у США для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка – Едмонтон – Нью-Йорк, 1980. – 500 с.
4. Винниченко В. Краса і сила / В. Винниченко – К.: Дніпро, 1989. – 750 с.
5. Винниченко В. На той бік: повість / В. Винниченко – New York : УВАН, 1972. – 133 с.
6. Винниченко В. Оповідання. Роман “Слово за тобою, Сталіне!”, п’єса “Чорна Пантера і Білий Медвідь” / В. Винниченко – К.: Наукова думка, 2001. – 440 с.
7. Винниченко В. Спостереження непрофесіонала. Марксизм і мистецтво // Історія філософії України: хрестоматія / В. Винниченко. – К., 1993. – С. 426-429.
8. Винниченко В. Твори: в 2 т. – Т.1 / В. Винниченко – К.: Дніпро, 2000. – 580 с.
9. Горький М. Собрание сочинений: в 30 т. – Т.29 / М. Горький – М., 1955. – С. 177-178.
10. Денисюк Т. Новелістика В. Винниченка: поетика сюжету і композиції / Т. Денисюк // Дивослово. – 2002. – №7. – С. 10-11.

11. Кудрявцев М. Достоевський і Винниченко: до проблеми художньої інтерпретації злочину і покарання в історико-літературному контексті / М. Кудрявцев // Зарубіжна література. – 2007. – №3. – С. 2-9.
12. Кульчицький С. Володимир Винниченко / С. Кульчицький, В. Солдатенков – К.: ВД Альтернатива, 2005. – 373 с.
13. Маркс К. Твори. Т. 4 / К. Маркс, Ф. Енгельс. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1959. – 591 с.
14. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі: монографія / Р. Мовчан – К.: ВД Стило, 2008. – 544 с.
15. Панченко В. Ідеологічна повість II половини XIX ст. / В. Панченко // Слово і час. – 2011. – №2. – С. 58-63.
16. Свербілова Т. Від модернізму до авангарду: жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини XX століття / Т. Свербілова, Н. Малютіна, Л. Скорина – Черкаси, 2009. – 598 с.
17. Чижевський Д. Реалізм в українській літературі / Д. Чижевський – К.: ВЦ Просвіта, 1999. – 118 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 25.12.2012 р.

*Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором **Голодом Р.Б.**,
докт. філол. наук, професором **Печарським А.Я.** (Львів)*

THE SOCIAL INVOLVEMENT AS THE CONSTITUENT OF NATURALISM'S RESEARCH IN V. VYNNYCHENKO'S LITERARY WORKS

N. V. Kobzey

*Ivano-Frankivsk National Medical University;
76000, Ivano-Frankivsk, Halytska str., 2*

In the article the process of evolution of V. Vynnychenko's political consciousness is being invented. It was under the influence of certain sociological doctrine but still remains an adapter of the biophysical motivation of the individual's behaviour? Which was set up not on the theory of society class struggle but on the realiaing the importance of primordial instincts in the process of forming an individual personality

Key words: *evolution, social involvemnt, classes, markcism, intstincs, neonaturalism.*